

Monografie věnovaná Janu Šemberovi Černohorskému z Boskovic je přesvědčivým dokladem toho, že zájem o dějiny české a moravské aristokracie, zažívající již třetí desetiletí svůj boom, zatím neustává. Jen samotné nakladatelství Vyšehrad, v jehož edici *Velké postavy českých dějin* kniha vyšla, se může pochlubit několika biografiemi vyšlými v posledních letech, v nichž se jejich autoři zamýšlejí nad životy příslušníků předních šlechtických rodů a jejich významem v dějinách zemí Koruny české.¹ Kateřina Dufková, rodačka z Bučovic a absolventka historie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, jež předkládá čtenářské veřejnosti výsledky svého studia v podobě publikované diplomové práce, usiluje o zviditelnění osudů jedné z nejznámějších postav moravské šlechtické obce 16. století. Je jí Jan Šembera (cca 1543–1597), poslední potomek bohatého rodu pánů z Boskovic, který již ve své době proslul nákladným životním stylem a jehož příběhy vešly do povědomí široké veřejnosti, v němž se udržují dodnes.

Otázky, které si autorka v úvodu své knihy klade, a cíle, k nimž svou práci směřuje, jsou jasně formulovány. K. Dufková vyslovuje na základě studia dosavadních historických a literárních zpracování názor, že současný pohled na Jana Šemberu je nejen zastaralý, ale také zatížený mnoha postupem času vytvořenými konstrukty a neustále se opakujícími klišé, která je třeba podrobit novému zkoumání, a tím obraz Jana Šembery revidovat. Jejím vodítkem při koncipování a psaní práce byla snaha ověřit tradiční připodobnění moravského šlechtice k českému aristokratovi Petru Vokovi z Rožmberka,² s nímž bývá pro své osobní vlastnosti, osudy (poslední potomek svého rodu) a zejména rozmařilý životní styl srovnáván.

Samotná struktura knihy Kateřiny Dufkové působí již na prvním pohled dojmem předem pečlivě promyšleného díla a důsledně dodržované koncepce. Úvodní část čtenáře seznamuje nejen se záměry publikace, ale podává také ucelený a hodnotící přehled dosavadního bádání o Janu Černohorském z Boskovic. Právě z tohoto úvodního textu je zřejmé, že hlavní vlna badatelského zájmu proběhla v 19. a na počátku 20. století. Výkladu o historii rodu z Boskovic a předcích Jana Šembery je věnována kapitola „Morava stavovská“, opírající se o literaturu a zasazující genealogické informace o rodu pánů z Boskovic do širších souvislostí. Podle autorky měl pro moravského aristokrata pohled do rodové historie velký význam. Připomínal mu závazek potomka slavného rodu a očekávání, která měl naplnit. Ovšem současně jej prostředí renesančního životního stylu, do něhož se narodil, od těchto povinností odvádělo a nabízelo mnohá jiná potěšení, či dokonce svádělo k rezignaci na předem stanovené

1 Zdeněk KALISTA, *Valdštejn. Historie odcizení a snu*, Praha 2002; Tomáš KNOZ, *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*, Praha 2008; Jaroslav PÁNEK, *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*, Praha 2010; Martin ŠANDERA, *Hynce Ptáček z Pirkštejna. Opomíjený vítěz husitské revoluce*, Praha 2011, či chystaná publikace: Jiří HAVLÍK, *Jan Fridrich z Valdštejna. Arcibiskup a mecenáš doby rekatolizace*, Praha 2016 [v tisku].

2 Toto spojení poprvé užil ve svých studiích moravský historik Alois Vojtěch Šembera — viz seznam literatury na s. 227.

role, pokud ne rovnou k jejich zavržení. Autorka zde poprvé používá schéma, které se pak objevuje ve všech dalších oddílech knihy: po stručném a obecném úvodu do problematiky (určeném především pro čtenáře, který nedisponuje dostatečnými znalostmi historických souvislostí) následuje výklad konkrétních faktů vztahujících se k vlastnímu objektu vyprávění. Na konci každé kapitoly nabízí i dílčí závěr pojednáváného tématu, tedy jakési vysvětlení směřující ke konečnému hodnocení Jana Šembery.

Také oddíl „Dětství a mládí Jana Šembery“, který nás provází životem moravského šlechtice od narození přes cestu za vzděláním až k vojenské službě, je koncipován především na základě literatury a v menší míře i písemných pramenů. Při studiu úvodní části knihy čtenář rychle pochopí, jak málo skutečných faktů je o tomto moravském šlechtici známo. Nejasné je datum jeho narození, důvody, proč dostal nezvyklé jméno Šembera, a nevíme téměř nic ani o jeho vzdělání — známý je pouze kratší (snad tříletý) pobyt ve Vídni v letech 1557–1560. Daleko více informací máme o jeho starším bratru Albrechtovi, který svým vzděláním, úspěšnou kariérou (zastával nejvyšší zemské úřady) a péčí o rodový majetek naplňoval ideál raně novověkého šlechtice a byl již svými současníky vážen a ctěn. Mezi oběma sourozenci panoval zřejmě vřelý vztah. Po Albrechtově smrti (zemřel bezdětný) připadlo jeho jmění Janu Šemberovi.

Produktivní části života Jana Šembery, v knize zařazené do kapitoly „Zralý věk“, se týkají okolnosti prvního a druhého sňatku, z něhož se narodily dvě dcery. Protože ani ostatní členové rodu pánů z Boskovic nepřivedli na svět mužské potomky, musel se stárnoucí šlechtic vyrovnat se skutečností, že je posledním žijícím příslušníkem rodu, a smysluplně zabezpečit svůj značný majetek. Autorka provádí čtenáře po jednotlivých panstvích Jana Šembery a charakterizuje moravského šlechtice jako rozporuplného hospodáře a podnikatele, který byl sice nucen část statků rozprodat, ale současně mu nelze upřít snahu o konsolidaci svých majetkových poměrů. V této části knihy již autorka zakládá svůj výklad z větší části na dosud nevydaných pramenech. Pozornost si zaslouží zejména detailní sonda do života poddanského městečka Lito-vel, založená kromě jiného na analýze městského řádu, vydaného Janem Šemberou v roce 1593. Tento pramen vypovídá o náboženském životě ve městě, školství, obchodu a také provozu místních hospod včetně čepování piva a vína.

Jan Šembera jako stavitel a mecenáš je tématem oddílu „Sebeprezentace renesančního šlechtice“. V centru pozornosti autorky stojí zcela logicky renesanční zámek v Bučovicích, který zde Šembera nechal postavit a vyzdobit za účasti stavitelů a umělců z habsburského dvorského okruhu (Jacopo Strada, Hans Monte a další) a který zůstal z větší části intaktní do dnešní doby. Také další kapitoly přesvědčují čtenáře o velkolepém a nákladném životním stylu, který zahrnoval kromě hostin a lovu rovněž budování knihovny a zájem o alchymii. Poněkud zavádějící je zde autorčino vysvětlení motivace podpory alchymického „výzkumu“, jehož se ujal na Šemberových statcích jeho švagr Jeroným Šlik. Domněnka, že stimulem zájmu byla zvědavost, rozhodně nemůže obstát. Alchymie byla v období raného novověku nejen módní záležitostí vyšších společenských vrstev, ale současně i investicí. Mecenáš věřil, že náklady, které do ní vložil, se mu vrátí v několikanásobné hodnotě, nejčastěji v podobě vyrobeného zlata.

Na nejisté pole vstupuje autorka v kapitole „Jan Šembera křesťan“, založené pouze na literatuře. Z nedostatku přesnějších informací je nucena citovat pouze druhotné prameny (B. Balbín, A. V. Šembera), které označují Šemberu za neznaboha a ateistu. Srovnáním s bratrem Albrechtem, který byl vůdčí osobností protestantismu na Moravě, lze předpokládat, že i Jana Šemberu lze přiřadit k tomuto konfesijnímu směru. Každopádně z městského řádu pro Litovel, který autorka předtím detailně rozebírá, vyplývá, že majitel městečka jednoznačně podporoval augšpurskou víru. Dávat tedy Jana Šemberu do souvislosti s nadkonfesijním křesťanstvím na Moravě není patrně zcela výstižné.

Faktograficky zajímavá je část knihy nazvaná „Šlechtic před soudem“. Popisuje Jana Šemberu jako účastníka soudní pře o polovinu mlýna („Spor o mlejn, který se zove Malešovský“), výtržníka, nactiutrhače, rváče a konečně i jako vraha. Informace o okolnostech zabití rytíře Zikmunda Prackického ze Zástřizl při souboji, získané z archivních pramenů, podává autorka velmi podrobně a čtivou formou.

Stejně jako o životě Jana Šembery, také o jeho smrti se podle K. Dufkové příliš mnoho zpráv nedochovalo (kapitola „Závěr života a odkaz Jana Šembery“). Pravděpodobně si až do pozdního věku neodpíral příjemné požitky, jež pro něj představovalo dobré jídlo, pití a dámská společnost. S jeho odchodem vymřel rod pánů z Boskovic a rozsáhlý majetek, který poslední tři generace nashromáždily, přešel díky sňatkům obou dcer na rod Lichtenštejnů. Jak však autorka výstižně poznamenává, smrt umožnila plné rozvinutí tzv. druhého života, který uchovává osobnost v myslích lidí, ale také ji dále přetváří a formuje — ovšem již bez jejího vlastního přičinění. Právě u Jana Šembery to platilo více než u kohokoliv jiného — výstřední chování, osobní vlastnosti jako náladovost a prchlivost a konečně velkolepý a nákladný životní styl jej učinily hlavní postavou pověstí, literárních děl a lidových přirovnání. Ve všech vystupoval jako bezvýhradně záporná a špatně končící postava, nicméně neustále přitahující pozornost.

Jaký je tedy závěr knihy? Jak je možno odpovědět na základní otázku, kterou si autorka v úvodu klade, tedy, kdo byl vlastně Jan Šembera? Podle K. Dufkové je nutno si při pokusu o zhodnocení této složité osobnosti připomenout příslušnost Jana Šembery k moravské vysoké šlechtě, v jejíž strukturách měl pevné místo, s níž se plně ztotožňoval a jejíž pravidla musel respektovat. To jsou základní východiska pro jeho hodnocení, k němuž však chybí to nejpodstatnější, a to jsou důležitá fakta z jeho života a informace o jeho politických názorech, náboženském přesvědčení či zájmu o umění a kulturu. Tyto údaje — pravděpodobně roztroušené po moravských, českých, rakouských či snad dokonce italských archivech (neověřená hypotéza o Šemberově cestě za vzděláním, s. 40–41) a rukopisných sbírkách — je tedy třeba teprve hledat. Po jejich shromáždění bude možno odpovědět na další otázku autorky, totiž, zda je možno přirovnat Jana Šemberu Černožského z Boskovic k jihočeskému šlechtici Petru Vokovi z Rožmberka. Zde se dostáváme k základnímu rozporu, který mezi oběma slavnými historickými osobnostmi leží, a tou je rozdílná míra soustavné badatelské pozornosti, již se jim ze strany historiků dostalo. Zatímco portrét Petra Voka z Rožmberka mohl Jaroslav Pánek ve svých publikacích přesvědčivě vykreslit na základě mnohaleté heuristické práce, jejímž dílčím výsledkem byla zejména edice kroniky Václava Březana *Životy posledních Rožmberků* (1985), moravskému šlechtici

Janu Šemberovi zůstali historici ještě mnoho dlužni. O to více můžeme s povděkem přivítat zájem a pracovní nasazení začínající historičky. Kateřina Dufková shromáždila nejen všechna známá fakta o posledním příslušníkovi pánů z Boskovic, ale zahájila také archivní výzkum, díky němuž mohla přinést četná upřesnění v jeho biografii. Její schopnost zasadit téma do širších souvislostí a vyvodit z faktů a souvislostí příslušné závěry jí spolu s talentem vytvořit čtivý a kultivovaně napsaný text umožnily předložit nejširší čtenářské veřejnosti zajímavý příběh vyhraněné osobnosti odehrávající se na pozadí dějin Moravy 16. století.

Jaroslava Hausenblasová

Václav BŮŽEK – Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2015, 156 s., ISBN 978-80-7422-354-9

Tematika umírání a smrti přitahuje české a moravské historiky specializující se na raný novověk z řad českých a moravských historiků už dlouhou řadu let.¹ Především ve spojitosti s příslušníky panovnických dynastií, šlechtických rodů a vyšších sociálních vrstev obecně lze efektivně zkoumat řadu aspektů mortuální problematiky, neboť pramenná základna je v těchto případech dostatečně bohatá a pestrá. K tradičnímu vytěžování písemných pramenů od testamentů² až po pohřební kázání³ se v posledních letech druží i pozornost programově zaměřená na prameny hmotné povahy, především náhrobky, náhrobníky a epitafy, jejichž systematické zkoumání už dalo vzniknout i pozoruhodné ediční řadě.⁴ Pomineme-li však specializované monografie z per historiků umění⁵ či zástupců dalších s historií spřízněných oborů,⁶ zůstává asi nejkomplexnějším domácím uchopením této problematiky obsáhlá práce historika Pavla Krále.⁷ V obdobném duchu — byť se zaměřením podstatně tematicky užším a konkrétnějším — nyní k výzkumu této badatelsky atraktivní oblasti obrátili svou pozornost Václav Bůžek a Pavel Marek. Výsledkem je v roce 2015 vydaná monografie *Smrt Rudolfa II.* Dlužno předeslat, že kniha nabízí podstatně více, než slibuje její snad až příliš lapidární název.

1 Srov. Tomáš KNOZ, *Výběrová bibliografie k dějinám smrti na území českých zemí*, Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university 51, 2002, č. 49, s. 305–320.

2 Pavel KRÁL (ed.), *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002.

3 Srov. především Radmila PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

4 Jde o řadu *Epigraphica & Sepulcralia*, vydávanou Ústavem dějin umění AV ČR (doposud vyšlo pět svazků).

5 Např. Ondřej JAKUBEC, *Ku věčné památce. Malované renesanční epitafy v českých zemích*, Olomouc 2007.

6 Srov. především Alexandra NAVRÁTILOVÁ, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, Praha 2004 nebo Michaela KRÁLÍKOVÁ, *Pohřební ritus 16.–18. století na území střední Evropy*, Brno 2007.

7 Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.